

EMO, DOĞU KARADENİZ TEKNİK GEZİ İNCELEME SONUÇLARINI YAYINLADI

HES tahribatı raporlandı

Erdal APAÇIK
EMO Yönetim Kurulu Yazmanı

Tarihsel mirasın hiçe sayılması, santral inşaatı hafriyatlarının derelere akıtılması, derelerin susuz kalması, doğal yaşam alanlarının yok edilmesi gibi gerekçelerle hidroelektrik santrallere (HES) karşı tepkiler ülkemizin dört bir yanında hızla artmaktadır.

Elektrik Mühendisleri Odası, 60 kişilik bir heyetle Doğu Karadeniz yöresine düzenlediği teknik gezi ardından saptama ve değerlendirmelerini raporlaştırmıştır.

Trabzon, Rize ve Artvin illerinde, yapımı süren ve tamamlanmış 20'ye yakın nehir tipi HES'in incelendiği raporda öne çıkan konulardan bazı başlıklar şöyle:

Sularımız piyasalaştırılıyor

HES konusuna santralin tipi, türbin yapısı, kurulu gücü, şebekeye bağlantı şekli gibi sadece mühendislik projesi temelinde değil; tüm boyutları ile yaklaşmak zorundayız.

Tümüyle özel sektörün kâr hirsına terk edilerek piyasalaştırılan enerji sektörü içinde, sularımızın 49 yıllık anlaşmalarla devredilmesi ciddi ekolojik sosyal tahribat yaşanmasına neden olmaktadır.

Hidroelektrik santralleri bilimsel ölçütlerle, havza planlaması temelinde, yerel halkın onayı alınarak projelendirilmeye yerine; her türlü denetimden uzak, tamamen şirket kârlılığı temelinde yapılmaktadır.

Su yapıları; fizibilite, planlanma, inşaat ve işletme gibi farklı çalışma alanları bulundurulması nedeniyle, değişik meslek disiplinlerinin birlikte uzun süreli ve kapsamlı çalışmalarını gerektirir.

Su yapıları projelendirilmesinde bölgenin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısının birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Su yapılarının planlama ve projelendirilmesinde bu temel ilkeye uyulmamaktadır.

Fizibilite gerçeğe değil

Lisans almış birçok HES projesinde sonradan kurulu güç değişikliği yapılarak lisans tadilatına gidilmektedir. Kaynak kullanımına ait ölçümler çoğu zaman gerçeği yansıtmamaktadır. Üre-

tim santralinin sisteme bağlantısında gerek güzergâh açısından gerekse mesafe açısından sorunlar yaşanmakta, bağlantı hatlarının geçtiği güzergâhlar da en az santral yeri kadar zarar görmektedir. Özellikle su yatağının değiştirilmesi ve bağlantı hatları güzergâhı üzerindeki çevre tahribatı bölge sakinlerinin haklı tepkisine neden olmaktadır.

Hidrolojide kullanılan genel kriterlerde, su yapısı için hidrolojik ve meteorolojik etütlere bağlı yapıların durumuna göre, akım değerlerinin en az 20 ila 25 yıllık süreleri kapsamı gerektiği belirtilmiştir. Ancak 4628 sayılı Elektrik Piyasası Yasası'ndan sonra ortaya konan projeler için bu normların kullanıldığını söyleyebilmek mümkün değildir.

HES'ler denetimsiz

Proje hazırlanırken normlara uygun olmayan mühendislik çalışmalarının yapıldığı, birçok HES için gerekli ölçümlerin olmadığı, projelerin sanal değerler ile yapıldığı bilinmektedir. Bu durum ekonomik ve ekolojik sorunlar ile taşkın gibi ileride telafi edilemeyecek zararların oluşmasına neden olmaktadır. İlgili kamu kurumları bilimsel ölçüğe göre proje denetimi yapmak yerine, firmaların isteklerini onaylayan ya da müdahil olmayan bir tutumu sürdürmektedir. Bunun sonucu olarak da; mühendislik normlarına uymayan denetimsiz projelerde, ya yapıya yönelik öncekinden daha fazla yatırım yapılarak iyileştirmeler söz konusu olmaktadır ya da tesisin kabulü firmanın sorum-

luluğuna bırakılarak işlemleri yapılmakta ve tesis işletmeye açılmaktadır. Bu durum her açıdan kamusal zarara yol açmaktadır.

Denetimin, proje aşamasının başından itibaren yerinde ve saha koşullarında gerçekleştirilmesi bir zorunluluk olmalıdır. Ancak HES yapıları için proje aşamasından inşaat aşamasına kadar tam bir denetimsizlik hâkimdir. Denetimin, kamusal kaynakları koruma, bilim ve mühendislik gerek-

lerini yerine getirme noktasında, toplum yararı öncelikli olarak yapılması gereklidir. Ancak, enerji sektörü piyasalaştırılırken denetim de piyasa mantığı içinde özel şirketlere devredilmektedir.

Doğu Karadeniz'de köylülerin en çok itiraz ettiği konulardan biri can suyudur. Can suyu her havza için ayrı ayrı belirlenmek yerine tek değerle geçiştirilmeye çalışılmaktadır. Uygulamada ise, can suyu şirketlerin tasarrufuna bırakılmış durumdadır.

İşletmede olan tesislerin bazıları hiç can suyu bırakmamaktadır. Bazılarının can suyu ise bırakmaları gereken değerin çok altındadır. Maalesef can suyu için de sağlıklı işleyen bir kontrol mekanizması oluşturulamamıştır.

HES çöplüğü oluyoruz

Yapılan ve yapılması planlanan HES yatırımları içerisinde Türbin-Generator grubu (elektromekanik aksam) maliyetleri yatırımın neredeyse yüzde 50'sini oluşturmaktadır. Çoğu yatırımcı firma elektromekanik aksamı yurtdışı sermayeli şirketlerden temin etmektedir. Bu noktadan bakıldığında ülkemizde çok fazla katma değer artışı sağlamadığı görülmektedir.

Doğu Karadeniz'deki HES inşaatlarına ilişkin teknik inceleme raporu çarpıcı uyarılar taşıyor. Rapora göre, fizibilite gerçeğe değil, su ölçümleri ciddi yapılmıyor, denetimsizlik hüküm sürüyor. Kurulan elektromekanik aksamın Türkiye'yi çöplüğe dönüştüreceği anlatılan raporda, katılımcı bir anlayışla merkezi bir bir havza planlaması yapılması öneriliyor.

Ülkemizdeki yatırımcılar gerek ucuz olması, gerek temin sürelerinin kısa olması gerekse ödeme koşullarının daha uygun olması sebebiyle daha çok Çin ve eski Doğu Avrupa ülkelerinin ürünlerini tercih etmektedir. Genelde kullanılan ürünler kalitesi belirsiz, tamamen ucuzluk ve kısa temin süresi nedeniyle tercih edilmiş ürünler olmaktadır. Ürün kalitesi ve uygunluğunu kontrol eden herhangi bir mekanizma kurulmadığından bu konuda tek belirleyici yatırımcı olmaktadır. Bu durumda orta vadede ülkemizin bir HES çöplüğü olması kaçınılmazdır.

Şirketler, artan yatırım maliyetlerini düşürebilmek ve/veya geri alabilmek için yatırım ve işletme yapmaya çalışmaktadırlar. Bunun sonucu olarak da kalite, iş ve işletme güvenliğini ortadan kaldıran bir anlayış ortaya çıkmaktadır.

Yapım aşamasında olduğu gibi işletme aşamasında da taşeronlaşma başlamıştır. Yatırımcı firmalar işletmeleri taşeronlaştırarak birçok sorumluluktan kurtulmakta, taşeron (işletmeci) az sayıda elemanla birkaç tane santral çalıştırarak işleme maliyetini minimize etmektedir.

Katılımcı havza planlaması

Bazı tesislerin ek düzenlemelerinin, mühendislik kuralları yok sayılarak yapıldığı, imalatla açığa çıkan hafriyatların hiçbir kural gözetilmeden geliş güzel döküldüğü, bazı firmaların daha fazla düşü sağlama adına üretim tesislerini taşkın yatağının içerisine yerleştirdikleri, özellikle "balık geçitlerinin" sadece yasak savma amacıyla yapıldığı gözlenmiştir.

HES'ler su yapıları ile birlikte havzanın bütünselliği içerisinde değerlendirilmelidir.

Hidroelektrik santraller, havza bütünlüğünde, bilimin ve teknolojinin ışığındaki bir planlamayla ve yöre insanlarının onayıyla geliştirilecek projeler olmalıdır. Elektrik enerjisi doğal bir tekteldir. Bölgede üretim, iletim, dağıtım ve tüketim birlikte ele alınarak kamusal çıkarları gözetilen merkezi bir planlama yapılmalı, bu planlamaya yöre halkının katılımı ve katkısı sağlanmalıdır. ■

